

Hüseyin Orak Adlı Bir Müteşebbis Türkiye Kılavuzu Adlı Bir Eser ve 1945 Yılı Burdur'u

An Entrepreneur Hüseyin Orak, An Opus Türkiye Kılavuzu and Burdur City in 1945

Zakir AVŞAR*

*Prof. Dr., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Ankara.
E-posta: zakiravsar@gmail.com

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:
Gönderilme tarihi: 24 Nisan 2016
Kabul: 30 Nisan 2016

Anahtar sözcükler: Tanıtım ve turizm rehberi, Sosyal sorumluluk projesi, Şehir tarihi, Sosyal yapı, Kültür.

ARTICLE INFO

Article history:
Submitted: 24 April 2016
Accepted: 30 April 2016

Key words: Publicity and tourism guide book, Social responsibility project, City history, Social structure, Culture.

GİRİŞ

Türkiye Kılavuzu adlı eserin hazırlayıcısı ve sahibi olan Hüseyin Hilmi Orak, 01.07.1897 tarihinde günümüzde Romanya sınırları içinde kalan Dobruca Bölgesi'ndeki Tulca ilinin Babadağ kasabasında doğmuş, Balkanlardaki karışıklıklar neticesinde 1910 yılında ailesinin bazı fertleriyle birlik-

Bu makale, editörlüğün daveti üzerine hazırlanmış olup, davetli makale olarak yayımlanmaktadır.

ÖZ

Ankara'nın büyük sanayici işadamlarından birisi olan Hüseyin Orak'ın 1936 yılında çocuklarını yurt gezisi esnasında ihtiyaç duyduğu bir ülke kılavuzunu bulamayışı ile *Türkiye Kılavuzu* adlı çalışmanın fikri planda doğumu gerçekleşmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'nı müteakip gerçekleştirilen *Türkiye Kılavuzu* adlı çalışma bir büyük servete mal olmuştur. Hüseyin Orak'ın ülkenin her yanına harcırah ve masraflarını vererek gönderdiği ekiplerle gerçekleştirdiği bu eser umduğu ilgiyi bulmamıştır. Bir sosyal sorumluluk düşüncesiyle yola çıkılarak, büyük emek, masraf ve zamana mal olan bu eserin ancak birinci cildini yayımlayabilmiş, diğer ciltleri ise yayımlayamamıştır. Birinci cilt içinde on dört il tek tek incelenmekte, bunlara ilişkin çeşitli veriler bulunmaktadır. Bu illerden biri de Burdur'dur. Burdur'un 1940'lı yıllardaki sosyo-ekonomik, kültürel görünümü, tarihi ve turistik yerleri, folkloru üzerine önemli bilgilerin verildiği çalışma, özellikle şehir tarihi, kültürü ve sosyal yapı üzerine çalışanlar bakımından önemli bir kaynak olarak ele alınabilecek niteliktedir. Günümüzde neredeyse nüshasına rastlamak mümkün olmayan bu eserin ortaya çıkışının, bu satırların yazarlarının ulaşmasının öyküsü ile birlikte Burdur bölümünün aktarıldığı bu makale, aslında sosyal sorumluluk projesi olarak ele alınması mümkün olan Türkiye'nin ilk turizm ve tanıtım kılavuzunun/rehberinin de nasıl oluşturulduğunu gözler önüne sermektedir.

ABSTRACT

Hüseyin Orak who was one of the important businessmen of Ankara, sent his children for the country tour in 1936. In that duration, while Orak couldn't find the Turkey's guide book for his children's journey, the idea of an opus. (Guide of Turkey) was born. The project of *Türkiye Kılavuzu* had been implemented after the World War II, but it costed a great fortune. The project of Orak, unfortunately, had not aroused an expected interest, although he had sent teams all over the country by giving the allowances and covering the expenses. Orak, who started out with the idea of a social responsibility, could published only the first volume of *Türkiye Kılavuzu* despite of a great deal of effort, time and expenses. Turkey's fourteen cities individually studied in this volume, there were miscellaneous information related to these. This book is the basic and important resource for the researchers who work on city history, local culture and social structures. For example, 1940's Burdur, one of these cities, were introduced in the context of social, historical, economical, cultural and especially excursionary view in *Türkiye Kılavuzu*. In this paper, *Türkiye Kılavuzu* which is a rare book nowadays and its Burdur section will be examined with the story of finding of *Türkiye Kılavuzu* by authors of this article. In addition, this paper will reveal the formation of an opus as the first tourism and publicity guide of Turkey which actually could be seen the first social responsibility project of Turkey.

te önce İstanbul'a daha sonra Eskişehir'e göçmüştür. İstanbul'daki amcasının ısrarıyla 22 Kanun-ı Evvel 1331 (1917) tarihinde Kara Harp Okulu'na (Harbiye) kaydolmuş; 25 Nisan 1332 (1918) tarihinde mezun olarak Irak Cephesi'nde 13. Kolordu 18. Alay 3. Tabur 9. Bölük'e tayin olmuştur. 01 Teşrin-i Evvel 1334 tarihinde Basra'da İngilizlere esir düşmüş, iki yıl Hindistan'daki esir kamplarında kaldıktan sonra 19 Teşrin-i Evvel 1336 tarihinde İstanbul'a geri dönmüş ve 25 Teşrin-i Ev-

vel 1336 tarihinde terhis edilmiştir. Ancak, İstiklal Harbi'nin başlaması üzerine 31 Kanun-ı Sani 1337 tarihinde yeniden askere alınmış, 14. Fırka Muhabere Takım Zabıtlığı görevine atanmıştır. 07.08.1339 tarihinde terhis olunmuştur. 1926 yılında 15 Nisan-30 Mayıs tarihleri arasında bir kez daha askere alınmış ve bir kez daha terhis olunmuştur. 27.03.1928 tarihinde S.11937 numaralı İstiklal madalyası ile taltif edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 5 Ağustos 1940 tarihinde bir kez daha askere alınmış ve 05 Ekim 1941 yılında yine terhis olunmuştur (MSB, 05 Ekim 2011). Hayata asker olarak başlayan, Birinci Dünya Savaşı, İstiklal Harbi ve İkinci Dünya Savaşları'nda subay olarak askerlik görevini ifa eden Hüseyin Orak, kısa bir dönem Türkiye'nin tanınmış büyük sanayici ve işadamı Vehbi Koç ile ortaklık kurmuş ticaret ve sanayi alanlarında mühim başarıları olan bir işadamıdır (Bkz. ATO 363 No.lu dosya).

Kendisini "Türkiye Kılavuzu" adlı eseri hazırlamaya iten neden çok ilginçtir. 1936 yılında sınıflarını başarıyla geçen 11 yaşındaki kızı Fatma Zekâvet ve dokuz yaşındaki kızı Ayşe Sahavet'in, karne hediyesi olarak İstanbul'a yakınlarını ziyarete gitme istekleri üzerine, onları o günlerde TCDD'nin kombine bilet uygulamasından hareketle, tüm yurdu gezmeleri ve nihayetinde İstanbul'a ulaşmaları konusunda ikna etmiştir. Seyahati ilginç kılan husus ise o günün Türkiye'sinde iki kız kardeşin yanına yedi yaşındaki oğlu Yılmaz'ı da katarak, yanlarında kendisi ve anneleri olmaksızın bu "maceraya" razı etmesidir. 1936 yılı şartlarında tüm dünya bir ateş çemberinde iken ikisi kız, üç küçük çocuğun trenle yurt seyahatine çıkmaları büyük bir ilgi görmüş, "küçük seyyahlar" gittikleri yerlerde adeta halk kahramanları gibi karşılanmışlar, valiler, kaymakamlar, belediye başkanları ve şehirlerin önde gelenleri çocuklarla hususi olarak ilgilenmişlerdir. Yaklaşık iki buçuk ay süren bu yurt seyahati sonrasında çocukları Başbakan İsmet İnönü de kabul etmiş ve seyahat esnasında tuttıkları defteri şu sözlerle imzalamıştır: "*Küçük seyyahları tebrik ettim. Seyahat sevmek bir memleket için çok iyi (iyi) bir şey, teşvik olunacak bir arzudur. 12.09.1936*" (Orak 1946: numarasız sayfa).

Cumhuriyet'e, bağımsızlığa, vatan kavramına, Atatürk'e, devrimlere inanmış bir eski asker, işadamı olan Hüseyin Orak, çocuklarının trene binmesinden önce seyahat anılarını kaleme almaları için ellerine tutuşturduğu not defterine¹ duygularını 5 Temmuz 1936 günü şu cümlelerle yansıtır: "*Sevgili Yavrularım, yurdunu tanımayan, bilmeyen kimseden bir fayda beklenemez. Bir kiracının bile oturduğu evin içinde ve etrafında neler vardır, bunu bilmesi lazımdır. Nerde kaldı ki siz, kendi evinizin (yurdunuzun) öz sahiplerisiniz. Onu iyice tanımasanız, sahibi olamazsınız. Ona yabancı kalırsanız, size gülerler (...) Sevgili yurdumuzda neler var, yurdun dört bucağındaki kardeşlerimiz ne halde, büyüklerimiz neler yapmışlar, ilerde sizin de büyüyünce neler yapmanız lazım, atalarımız bize neler bırakmışlar, bunları bilerek, yurt bilginizi artırarak döneceksiniz (...)*" (1946: 9).

Orak'ın yukarıda zikredilen yaklaşımında; modernleşme ve ulus-devletleşme sürecinde ekonomi ve ticaretle yakından ilgili bir kimsenin zihniyet dünyasını, yani yükselmekte olan burjuva dünya görüşünü ve bu bağlamda gelişen bireycilik ve milliyetçilik gibi yeni değerleri görmek mümkündür. Böylece, geleneksel toplum yapısında modern topluma geçiş sürecinde yeni bir değerler sisteminin ve zihniyet dünyasının Orak'ın kişiliğinde ne denli içselleştirilmiş olduğunu anlıyoruz (Yüksel 2004: 71).

Orak, çocuklarına yurt gezilerinin verimli geçmesi için, yapması gerekenleri de teker teker belirtir. Gittikleri yerlerde memleketin büyüklerini ziyaret ederek onlardan bilgiler istemelerini, elde ettikleri bilgileri defterlerine kaydetmelerini, onların imzalarını almalarını ister: "... Bu defter size yurdun büyük bir hatırası ve ilerde sizin için bir rehber olacaktır" (1946: 9).

Gezi güzergâhı Ankara Tren Garı'ndan başlayarak, Kırıkkale, Kayseri, Sivas, Adana, Mersin,

¹ Söz konusu anı defterine başta Başbakan İsmet İnönü olmak üzere, gittikleri her yerin mahalli ve mülki erkânı seyahatin anlam ve önemini içeren yazılar yazmış, çocuklar kendi gördüklerini kaydetmişlerdir, ancak bu notlardan sadece Hüseyin Orak'ın ve İnönü'nün yazdıkları Türkiye Kılavuzu adlı çalışmaya aktarıldığı için kalmış, diğer notlar ise 2009 yılında hayatını kaybeden Fatma Zekavet (Orak) hanımın hususi evrakları arasında bulunamamıştır.

Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Samsun, İstanbul Haydarpaşa olarak gerçekleşir. Çocuklar her gittikleri yerde en az üç gün konaklarlar. Konaklamalar ve gezi programları Hüseyin Orak'ın iş arkadaşları ve mahalli ve mülki erkân tarafından ayrıntılı olarak düşünülmüştür. Çocuklara hiçbir sıkıntı çektilirilmemesi için olağanüstü bir gayret gösterilir. Jandarma ve polise şifre telgraflarla güvenlik önlemleri almaları emredilir. Zaten halkın sevgilisi haline gelen çocuklar, babaları tarafından kendilerine verilen harçlıkları bile harcayacak yer bulamazlar, hatta tüm ülkeden kendilerine taşıyamayacakları kadar çok ve güzel hediyeler verilir (A. Sahavet Özbay'la görüşme notları: 24.06.2011). Gazeteler çocuklardan bahseder, gittikleri yörelerde haber olurlar: "Yalnız Başlarına İki Küçük Kardeş Yurdu Geziyorlar" (Kurun Gazetesi 28 Temmuz 1936). Adana'da Türksözü Gazetesi'ni de ziyaret ederler, gazete, çocukların ellerinde 5 Temmuz 1936 tarihinde alınmış ikişer aylık halk ticaret biletleriyle ülkeyi gezdiklerini, babalarının kendilerine 50 liralık harçlık verdiğini, Ankara, Kırıkkale, Sivas, Turhal, Samsun, Mersin ve Adana'ya uğradıklarını, Malatya, Elaziz (Elazığ) ve Diyarbakır'e (Diyarbakır) gideceklerini, Adana'da tüccardan Ahmet Muhtar'ın evinde misafir olduklarını şehrin görülecek yerlerini gezdiklerini yazmaktadır (25 Temmuz 1936).

Çocukların son durağı İstanbul olur. İstanbul'da Heybeliada'da Başbakan İsmet İnönü'yü ziyaretle bu macera son bulur. Ancak, çocukların bu heyecan dolu, ilginç gezilerinin son bulması Hüseyin Orak'ın bütün hayatını etkileyecek gelişmelerin önünü kesemez.

Orak, çocuklarını bu geziye çıkarırken ısrarla ülkeyi tarihi, kültürel, turistik, ekonomik, sosyal bakımlardan tanıtan bir kılavuz (rehber) kitap arar. Ne var ki, bir türlü böyle bir çalışmaya ulaşamaz. Çocuklarının gezisi sonrası hızla gelişen siyasal krizler ve akabinde II. Dünya Savaşı ile birlikte askere alınmasıyla bir süre işinden de uzak kalır. Ancak 1945 yılının başlarında büyük kızı Fatma Zekavet'in İstanbul Dış Hekimliği Fakültesi'ni kazanması üzerine, onun ders kitaplarını ararken aklına yine bu türden bir rehber basılıp basılmadığı hususu gelir. Tüm aramaları-

na/araştırmalarına rağmen bulamaz. Piyasada ileri tanıtan ne kadar çalışma varsa toparlar. Hatta yabancı dillerdeki yayınları da getirir. Bir türlü istediği nitelikte bir çalışmaya ulaşamaz. Bunu bir sosyal sorumluluk projesi ve yurduna karşı bir görev olarak kabul ederek, kendisi finanse ederek, hazırlamaya/hazırlatmaya karar verir.

Orak, her şeyden önce bir tüccar olup toplumun ekonomi ve ticaret hayatı bakımından yazılı bilginin ve kültürün ne kadar hayati olduğunun bilincindedir. Yine bu konumu nedeniyle iletişim ve ulaşım imkânlarının geliştirilmesi ihtiyacının da farkındadır. Çünkü ekonomik ve ticari gelişmelerle birlikte, iletişim ve ulaşım imkânlarındaki ilerlemeler, ülke üzerindeki hükümet ve yönetim işlerinin koordinasyonunu kolaylaştırarak modernleşme çabasındaki ulus-devlet yapısının gelişip serpilmesi için uygun ortamı yaratacaktır (Giddens 1994: 147). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan modernleşme sürecinde bir ulusal ekonomi yaratma süreci, 1908'de başladı ve hızlanarak devam etmiştir. Bu çerçevede ulusal pazarı bütünleştirmek ve üretilen mahsullere talep yaratmak için bir karayolu ve demiryolu şebekesi inşa edilmeye başlanmıştır. 1915'te taşıt trafiğine uygun 30 bin kilometre demiryolu vaat edilmiştir. İş hayatını kolaylaştırmak için posta adresi olarak sokaklara isim verilirken evler de numaralandırılmaya başlanmıştır, telefon tesisatları kurulmuştur. Ülke dahilinde seyahat ve iletişimi kolaylaştırmak için iç pasaport uygulaması kaldırılmıştır (Ahmad 1999: 59-60). Bu yöndeki çabalar, Cumhuriyet döneminde de artarak sürdürülmüştür.

Topladığı Türkçe ve yabancı dildeki seyahatname, gezi yazısı, ekonomik ve sosyal, coğrafi, kültürel ve tarihsel analiz türü eserlere ilişkin olarak eser sahiplerinin gezip gördükleri yerleri kendi duygu ve düşüncelerine ve şahsi uzmanlıklarına göre yazmış olmalarından ve "birbirlerini tutmayan pek çok görüş ortaya çıkmış olması ve bunlar arasından gerçek, doğru olanları ayırmanın pek güç olmasından" dolayı eleştirir (Orak 1946: 11). Yine, eser sahiplerinin kendilerinden öncekilerin eserlerinden yola çıkarak, bazı hakikatleri tespit etmelerine rağmen sınırlı kaldıklarını, bazılarının ise yalnızca eski devirlerin parlaklıklarını ve

yaşamış milletlerin eriştikleri medeniyetin şaşasını anlatmak, eski eserler üzerine araştırmalar yapmakla birlikte bugünü tamamen unuttuklarını; keza eserlerinin de tarih, arkeoloji, jeoloji incelemeleri hüviyetini taşıdığını belirtir.

Hüseyin Orak hazırlamayı arzu ettiği çalışmayı, “yurdun her sınıf halkına hitap etsin, aziz vatanımızın tarih boyunca geçirdiği safhalarını, kültür ve sosyal sahalarda eriştiği seviyesini, tabii ve sınıai varlıklarını, ekonomi durumunu, dünyanın ve bugünün yaşayış farklarını, Cumhuriyet devrinin memleket alanında feyizli tesislerini el ile tutulur ve göz ile görülür bir şekilde hakiki veçhesiyle göstereyim” (1946: 12) sözleriyle tarif eder.

Burada, Tanzimat döneminden başlayarak Cumhuriyet'e de intikal eden Aydınlanma düşüncesinin ve Pozitivist bilim anlayışının tezahürlerini görebiliriz. Aydınlanma, halka bilgi götürme, gözleri batıl inançla kaplı olanlara kesin bir bakış açısı kazandırma, ilerlemeye zemin oluşturacak doğru bilgiye ulaşma gibi güçlü dürtülere sahip bir düşünce hareketi olarak tanımlamak mümkündür (Bauman 1996: 91) Cumhuriyet döneminde giderek gelişen ekonomik hayatın ve ulus-devlet yapısının ve bu devletin yurttaşlarının ihtiyaç duyduğu net bilgiyi ancak bilim sağlayabilirdi. Bir analiz ve düşünce yöntemi olarak Pozitivist yaklaşım, deney ve araştırma yoluyla kesin bilgiye ulaşılabilirdi varsayımına dayanır. Bu sayede batıl inançlardan ve dogmatik düşüncülerden insanların kurtarılarak daha uygar ve ileri bir toplum aşamasına varılabileceğine inanılır (Erdoğan 2000: 245). Giderek gelişen ekonomik ve ticari ilişkilerin, ulus-devlet çatısı altında bir araya getirilen milyonlarca insanın ihtiyaç ve sorunlarının kavranarak geleceğin planlanması ve inşası, bütün bu sorunların üstesinden gelme amacıyla olan modern ulus-devletin yönetilmesi, hiç kuşkusuz bilimsel bilgiye olan acil ihtiyacı ortaya çıkarıyordu.

Hüseyin Orak, bu hususa ilişkin fikrini ilk olarak Yapı Sanat Enstitüsü Müdürü ve yakın dostu eğitimci Mitat Artun'a² açar. Eserin adının

² Mitat Artun, eğitimcidir. 1943 yılında Maarif Vekâleti Yapı Enstitüsü Müdürlüğü görevine getirilmiş, bu görevi 1959 yılına kadar sürdürmüştür.

“Türkiye Kılavuzu” olmasına da bu düşünceler doğrultusunda birlikte karar verirler. Öncelikle kılavuzun oluşturulması için bir program tespit ederek oluşturulacak gezici gruplar için soru kâğıtları hazırlanıp bastırılır. Her il için dosyalar oluşturulur. Yerli yabancı dillerden bir kütüphane, çalışacak kişiler için ofis hazırlanır. Çalışma sistematigi bakımından da yurdu gezecek ekipler yola çıkarılarak her ilde ait her alanda yazılmış olan eserleri toplamak, bunları genel eserlerdeki bilgilerle karşılaştırmak, yabancı dillerdeki Türkiye'yi ilgilendiren eserleri Türkçeye çevirmek ve bütün bunları programa uygun hale getirerek yazmak gibi bir yöntem benimsenir. Bunları yapmak için de ihtisas sahibi yetkin kişilerden oluşan 10 kişilik bir yazı heyeti meydana getirilerek ortak çalışma yürütülmesi düşünülür. Yurdu 10 bölgeye ayırıp her bir uzman kişiye ve yanlarına alacakları yardımcıya bir bölge verilecektir. Bu kişiler bizzat bölgelere gidecekler ve yerinde tetkik yapacaklardır. Bunun için de alanlarında saygın profesör, doçent, öğretmen zatlardan müteşekkil bir heyetle her gece toplantılar başlar. İki ay kadar süren bu toplantılardan uygulamaya ilişkin görüş ayrılıkları nedeniyle bir netice alınmaz. Kendi ifadesiyle bu kişilere yapacakları işin bir “Memleket borcu olduğunu” hatırlatması bile bu müşterek gaye etrafında birleştirmeye yetmez (1946: 13).

Kızı Ayşe Sahavet (Orak) Özbay kendisiyle yüz yüze yapılan görüşmede bu satırların yazarına, babasının o günlerde zamanın şartlarında çok önemli ve büyük sayılabilecek bir bütçe olan 50 bin lirayı Türkiye Kılavuzu'nun başlangıç sermayesi olarak ayırdığını belirtmektedir. Buna ek olarak, şirketinin olduğu binanın bir katı, kitap toplantı ve çalışmalarını gerçekleştirmek amacıyla düzenlenmiş, özel toplantı ve çalışma masaları yaptırılmıştır. Babasının çalıştıramadığı ilk ekipte yer alan isimlerin o günün en tanınmış bilim simaları olduğunu, çoğunlukla Siyasal Bilgiler Okulu'nun (A.Ü. SBF) hocalarından oluştuğunu hatırladığını belirtmiştir (Görüşme notları: 24.06.2011, Ankara).

İlk heyetin başarısızlığı Hüseyin Orak'ı pes ettirmez, tersine arkadaşı Mitat Artun'la birlikte tanınmış kişilerle çalışmaktan vazgeçerek, özellikle

le ve çoğunlukla Muallim Mektebi'nin (şimdiki Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi) hocalarından oluşan yeter bilgide, çalışkan, mütevazı, sebatkar bir yazı heyeti oluşturulmasına karar verirler.

TÜRKİYE KILAVUZU NASIL HAZIRLANDI?

Türkiye Kılavuzu hazırlık çalışmaları için öncelikle, bir çalışma programı yapılır. Çalışmaya katılacaklara, gidecekleri yerlerde hangi hususlara dikkat edileceği, ne tür bilgilerin toplanacağı konusunda bir eğitim verilir ve formlar geliştirilir. Geliştirilen formları test için ilk iş olarak İçişleri Bakanlığı'nda çalışan Nuri Alpay çeşitli illere gönderirler. Nuri Alpay'ın bu ilk temas ve tecrübeleri işlerin aksamadan yürümesi için alacakları tedbirler bakımından yararlı olur.

Yaklaşık iki yıl süren çalışmalar neticesinde yayınlanan "Coğrafya, tarih, ekonomi, ticaret, tarım, kültür, sosyal ve turistik bakımlardan Türkiye Kılavuzu" adlı eserin birinci cildinin hazırlayıcıları olarak şu isimlere ve görevlere yer verilmiştir: Müteşebbis ve sahibi: Hüseyin Orak, Düzenleyip Yazanlar: Öğretmen Mitat Artun, Öğretmen Mustafa Nihat Özön³, Öğretmen Cevdet Alas, Öğretmen Reşat Özalp, Öğretmen Şaban Taşkın, Hüseyin Orak; Yurdu gezerek inceleme ve derlemeleri yapan: Nuri Alpay ve arkadaşları; Haritaları hazırlayanlar: Muhittin User ve Zeki Başaran, Ankara şehir planını hazırlayanlar: Hüseyin Orak, Mitat Artun, Desinatör Sabri Yetüman, Folklor kısımlarına yardım eden ve notaları veren: Ferruh Arsunar⁵; Merkez bürosunda çalışanlar: Nuri Katırcıoğlu, Enver Ener, Feyzi Adsız, Basım ve

teknik düzenlemeler: Necmettin Candan, Yılmaz Orak (oğlu), olarak belirtilmiştir (Orak 1946:2). Bu isimlerin dışında o günlerde Eskişehir Milletvekili olan Yavuz Abadan da⁵ çalışmalara fiilen iştirak etmiştir (A. Sahavet Özbay'la görüşme notları: 24.06.2011, Ankara).

Çalışma esnasında yerinde tetkik ve bilgi toplama yollarının dışında şu eserlerden faydalandığı kaydedilmektedir: Hayat, İslam, Meşhur Adamlar ve İstanbul Ansiklopedileri, Küçük Asya, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, La Turque D'asie, Türkiye Coğrafyası (Faik Sabri Duran), İktisadi Türkiye (Hamit Sadi Selen), İktisadi ve İctimai Türkiye, Türkiye Havzaları ve Anayolları, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, Büyük Türkiye, Balneoloji⁶ (Dr. Rıza Reman), Orta Yaylalar, Sıradağlar, Madenlerimiz, Güneydoğu, Asar ve Mahkukat, Kültür, Ziraat ve Ticaret İstatistikleri, İstatistik Yıllığı, DDY Nakliyat İstatistikleri, Köylerimiz ve Nüfus İstatistiği, Genel Nüfus, Hayvanlar, Meyveler ve Zeytincilik İstatistikleri, Anadolu Beylikleri, Ülkü, MTA, İk-

loru, En Güzel ve Seçme Şarkılar gibi önemli eserleri vardır. 21 Aralık 1965 yılında Ankara'da vefat etmiştir (www.turkuler.com, Erişim tarihi: 25 Şubat 2012).

⁵ Yavuz Abadan (1905-1967), Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra Heidelberg Üniversitesi'nde doktora yaptı. Yurda dönüşünde bitirdiği fakültede doçent oldu. 1942'de profesörlüğe yükseldi. 1943-1946 döneminde Eskişehir Milletvekili seçildi. Sonra Siyasal Bilgiler Okulu'nda görev aldı. Okul fakülteye dönüştürüldüğünde dekanlığa getirildi (1952). Bu görevi sırasında Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nü kurdu, genel müdürlüğünü yaptı. 27 Mayıs 1960 sonrasında 147'lerle birlikte görevinden alınan Abadan, bir süre Berlin Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde dersler verdi. Hakları geri verilince Hukuk Fakültesi'nde ve Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde görev aldı. Çalışmaları, üniversite çevrelerinde "kamu hukuku ve siyasal bilime yapılmış önemli katkılar" olarak değerlendirildi. Başlıca yapıtları: Hukuk Başlangıç ve Tarihi (1935), Hukukun Gözü ile Milliyetçilik ve Halkçılık (1938), Türkiye'de Anayasa Gelişmelerine Bir Bakış (B. Savcı ile birlikte 1959), Mustafa Kemal ve Çetecilik (1964) (www.kenthaber.com, Erişim tarihi: 25 Şubat 2012).

⁶ Sözcük anlamı banyo bilimi olan balneoloji, yer altı, toprak, su ve iklim kaynaklı doğal terapötik faktörlerin bilimi olarak tanımlanabilir. Doğal şifalı sular, çamurlar ve iklimsel faktörler gibi doğal terapötik kaynakları fiziksel, kimyasal, biyolojik, jeolojik, hidrolojik, ekolojik ve medikal yönden inceler. Bu nedenle fizik, kimya, biyoloji, hidroloji, jeoloji, klimatoloji ve tıp gibi değişik bilim dallarını bünyesinde toplayan interdisipliner bir alandır (http://zehirlenme.blogspot.com, Erişim tarihi: 24 Şubat 2012).

³ Mustafa Nihat Özön, 1896 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Darülfünunu Edebiyat Şubesi'ni bitirince (1923) öğretmenlik yapmaya başladı. Bu dönem, 1961'de Gazi Eğitim Enstitüsü edebiyat öğretmenliğinden emekli olana kadar, otuz sekiz yıl sürdü. Dergâh, Kalem ve Oluş dergilerinin yayımlanmasında etkin görev alan Özön'ün dil ve edebiyat alanlarındaki çalışmaları beş başlık altında toplanmaktadır. Edebiyat tarihçiliği, metin yayımları, sözlükçülük, çeviri çalışmaları, ders kitapları. Bu alanlardaki çalışmaları yaşamını kaybettiği 1980 yılına kadar yüz kadar kitapta toplanmıştır (www.iletisim.com.tr, Erişim tarihi: 25 Şubat 2012).

⁴ Ferruh Aksunar, dönemin önemli müzik ve folklor araştırmacısıdır. 1929 yılında Anadolu'ya gönderilen halk türkülerini derleme heyetinde de yer almıştır. Türkülerin, oyun havalarının notaya alınmasında, bütün yurda yayılmasında Muzaffer Sansözzen ile birlikte çalışmışlardır. Köroğlu, Gaziantep Folk-

tisadi Yürüyüş, Belediyeler ve Vilayetler Dergileri koleksiyonları, Turizm Kılavuzu, Halk Şairleri Antolojisi, Türk Düşünleri, İdari Taksimat, Bursa'dan Konya'ya Seyahat gibi önemli eserlerden ve Türkiye'nin muhtelif mikyasta haritalarından. (kaynaklar Hüseyin Orak'ın belirttiği biçimde nakledilmiştir) (1946: 18).

Eserde halkın kullandığı dilin kullanıldığı vurgulanarak, yeni terimler ve eski tabirlerin de bu esasa göre alındığı kaydedilmiştir. İhsai malumat (sayıma ait bilgiler) hiçbir ekleme ve çıkarmaya tabi tutulmaksızın resmi kaynaklardan olduğu gibi aktarılmış, 1945 sayımı verileri ilk cildin yayımı esnasında yayınlanmamış olduğu için burada 1940 yılı sayımı verileri dikkate alınmıştır.

Türkiye Kılavuzu çalışmasının dikkat çeken bölümlerinden biri de her il ve ilçede doktor, avukat, ebe, diş hekimi, tüccar ve işadamlarının isim isim verilmesidir. Bununla Kılavuzun yıllarca ihtiyaca cevap vermesi hedeflenmiş, hatta bu isimler belirlenirken o il veya ilçede mukim, yerleşik olup olmadıklarına bakılmıştır. Kitapta, bu ismi geçenlerden hiçbir şekilde hiçbir ücret alınmadığının da altı çizilmiştir.

İdari taksimat bakımından il, ilçe ve bucaklara kadar inilmekle birlikte köyler sayısal olarak ifade edilmiştir. Birinci ciltte Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bingöl, Bolu, *Burdur*, Bursa, Çankırı olmak üzere (Ankara İli içinde ayrıca Kırıkkale ilçe olarak) olmak üzere 14 il ele alınmış, bunların ilçelerine de büyüklüklerine göre değinilmiştir.

Her ille ilgili bölümün başında çalışmanın nasıl gerçekleştirildiği açıklanmış, ille ilgili saha çalışmalarını kimlerin yürüttüğü, bu kişilerin gittikleri yerlerde kimlerle görüştikleri, ayrıca ille ilgili bölüm yazılırken sahada elde edilen bilgiler dışında hangi kaynaklardan yararlandığı belirtilmiştir (25).

İllerle ilgili olarak genel olarak şu başlıklar altında bilgiler verilmiştir: İl nasıl yazıldı?, İl ve ilçelere nasıl gidilir?, İlin coğrafi durumu: Arazi durumu, iklimi, suları, ziraat ve bitki durumu, hayvancılığı, yeraltı servetleri ve madenleri, sanayi, dokumacılığı, ziraat ve bitki sanayi, hayvancılık sanayi, maden sanayi, ticareti, yolları, taşıtları, nüfusu ve idari bölümü; İlin coğrafi mev-

kii ve tarihi: Abideleri ve eski eserleri, nüfusu, ticareti, tüccar ve işadamları, taşıtları, otelleri, lokantaları ve berberleri, kıraathaneleri ve hamamları, kültürel ve sosyal durumu, doktor ebe ve avukatları, folkloru, yetiştirdiği büyük şahsiyetler ve milletvekilleri, sağlık durumu, içme suları, şifalı suları, ışık durumu, muhabere vasıtaları, eğlence ve mesire yerleri; İlçeleri...

Fotoğraflar ve haritalar gibi malzemelerle bezenmiş "Türkiye Kılavuzu" gibi bir eserin, Cumhuriyet döneminde devlet eliyle ulus inşa etme sürecinde önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Yayımlandığı zaman, Milli Eğitim Bakanı'ndan Cumhurbaşkanı'na kadar birçok devlet adamından ve aydımdan aldığı övgüye değer takdiri de bu açıdan değerlendirmek mümkündür. Anderson'a göre, modernleşme sürecinde matbaa sayesinde yazılı iletişim imkânlarının artmasıyla oluşan yazılı kültür ortamında şekillenen kamuoyu ile bir devletin egemenlik temelini oluşturan halk topluluğunu "millet" olarak hayal etmek mümkün olmuştur. Uluslaşma sürecinde nüfus sayımı, harita ve müze olgusunu vurgulayan Anderson, bunun devletin mülkünü, bu mülkün coğrafyasını, yönetilen insanları doğasını ve eskiliğinin meşruluğunu nasıl hayal ettiğini derinden belirlediğini ifade eder (Anderson 1995: 182). Türkiye Kılavuzu isimli eser incelendiğinde; Anderson tarafından vurgulanan her üç husus ile birlikte il bir çok konuda değerli bilgiler aktarıldığı görülür. Kısacası, modern toplum yaşamı, giderek artan bir iletişim ihtiyacını, bütün yurttaşlarını belirli standartlar çerçevesinde eğitime gereğini ortaya çıkarır. Böylece modern toplumlar, bir yandan bütün halkın ortak iletişim aracı olan dilin standardını belirlerken, diğer yandan bu ve diğer standartları bütün topluma yaymanın araçları olarak eğitim gibi kurumları yaratmaya çalışır (Belge 2011: 110-112).

Birinci cildi toplam 850 sayfa olarak basılan eser, 1750 kuruş fiyatla okuyucuya sunulur. Hüseyin Orak'ın kızı Sahavet Hanım'a imzaladığı nüshada belirttiği gibi, çocuklarının yurt seyahati ile başlayan bir süreç nihayete ermiştir: "Kızım Sahavet, Hayatımın ellinci yılında yazdığım aziz yurdumun bu rehberini sizden aldığım ilhamla hazırladım. Bu benim size bırakacağım mirasın en büyü-

ğüdür. Çünkü onun içinde tüm dünyaya bedel Türk vatani vardır. Beni hatırladıkça bu eşsiz eserin içinde daima arar, bulur ve görürsün. Gözlerinden şefkatle öper, hayat yolculuğunun çetin yollarında mesut olmanı ulu Tanrı'dan dilerim. 27.03.1946."

Burada, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişmeye başlayan; "atalardan miras kalmış topraklar", "kendileri için kan dökülmüş topraklar" gibi deyişler temellinde şekillenen bir "vatan fikri"nin Orak'ın düşüncesinde önemli bir yer işgal ettiğini anlıyoruz. 1860-1870 yıllarında Namık Kemal tarafından güçlü bir şekilde dile getirilen vatan fikri, Jön Türk kuşağını da besleyerek 20. yüzyılın başında İmparatorluğun yönetici sınıfı ve seçkinlerinde "devlet vatanseverliği" ve "Türk milliyetçiliği" şeklinde billurlaşan temel iki kavrama ve ideolojik akıma hayat verdi (Georgeon 2006: 16-17). Devleti, vatani korumak ve gerektiğinde kurtarmak duygusu ve düşüncesi, Osmanlı seçkinleri kadar cumhuriyet seçkinlerinde de oldukça baskın bir duygu ve düşüncedir. Resmi ideoloji, toplumun üyelerinin milli birlik içinde, ülke bütünlüğünü ve bölünmezliğini savunmasını ve bu yönde davranmasını ister (Ünsal, 1998: 20). Cumhuriyetin kurucu kadrosunu ve yetişmekte olan kuşağı derinden etkileyen böyle bir duygu ve düşüncenin güçlü etkilerini, bizzat Orak'ın şahsında da müşahede ediyoruz.

Kitap çıktığı andan itibaren özellikle ülke yönetiminde bulunanlardan ve üniversite, milli eğitim çevrelerinden, medyadan çok olumlu tepkiler almıştır. Cumhurbaşkanı (Milli Şef) İsmet İnönü, çalışmaya ilişkin Hüseyin Orak'a gönderdiği kutlama mesajında: "Türkiye Kılavuzu, sebatlı çalışmanın kıymetli bir mahsulüdür. Cemiyetimizin her katı için faydalı ve her kitaplığımızın başlıca eserlerinden biri olacaktır." (TK Broşür 1496).

Çalışmanın en başından beri takip eden Maarif Vekili Hasan Ali Yücel de bir yazı ile kamuoyuna kitabın önemini anlatmak ister ve şu cümleleri yazar: "Memleketimizi içte ve dışta tanıtacak eserlere ihtiyacımız büyüktür. Yurdumuzun tabiat güzelliklerini, tarih yadigarlarını, ürünlerini, ekonomik ve kültürel durumunu aydınlatan ve her meslekten insanı ilgilendirecek olan böyle bir kılavuzu çok bekledik. Hüseyin Orak'ın teşebbü-

sü ile vücuda gelen Türkiye Kılavuzu, bu ihtiyacımızı karşılamakta ve bekleyişimizin boşa olmadığını göstermektedir. Türkiye Kılavuzu ticaretle uğraşan ve yaşama konusu tabii olarak kâr ve menfaat olan bir yurttaşın kazançlarını memleket sevgisi ile memleket yoluna vermesinin çok kıymetli bir örneğidir. "Her şey gibi para da memleket içindir" düşüncesinin bir hayal olmadığına Hüseyin Orak unutulmayacak bir misal vermiştir. Büyük emekle hazırlanmış bu eserin meziyetleri ve faydaları, kolayca tashih edilebilecek kusurlarını karşılayacak değerdedir. Fertçe ve devletçe bu hayırlı, hatta cüretli teşebbüsü desteklemenin bir vazife olduğu kanaatindeyim. Müteşebbisini ve çalışma arkadaşlarını takdirle karşılarım. Memleket irfanı adına kendilerine bütün yüreğimle teşekkür ederim (19 Mart 1946)." (TK Broşür 1946: 1). Kitapla ilgili olarak, TBMM Başkanı M. Abdülhalık Renda, CHP Genel Sekreteri N. Kansu, Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Eskişehir Milletvekili Yavuz Abadan gibi siyaset adamlarının yanı sıra Enver Ziya Karal, Faik Reşit Unat, Ali Fuat Başgil, İ. Alaaddin Gövsa gibi kamuoyunca bilinen bilim adamı ve yazarlar da övgü dolu ifadeler kullanırlar (TK Broşür 1946). Ulus Gazetesi, "Çok Faydalı Bir Eser" başlıklı uzun bir değerlendirme yazısı yayınlamaya, Kılavuz'un neden yayımlandığını ve hangi amaçlara hizmet edeceğini aktarmıştır (20.03.1946). Son Telgraf Gazetesi'nde Reşad Feyzi Yüzüncü, okuyucularına eseri anlatırken şu cümleleri kurmaktadır: "... Ağrı vilayetine dair bu memlekette kaç kişi ne bilir? Türkiye Kılavuzu adlı eserde, Ağrı vilayetindeki halk türküsüne, bu türkünün şivesine, notasına kadar her şeyi bulabilirsiniz. Yolumuz Ağrı'ya mı düştü, hangi otelde kalacaksınız? Otellerin sayısına ve ismine kadar bu cilt içinde mevcuttur. Esere ilave edilmiş harita ve krokiler harikadır. ..." (27.03.1946). Türk Dili Gazetesi'nde Vehbi Evinç "Mühim Bir Eser" başlıklı yazısında eser üzenine övücü cümleler kurarken, her Türk aydınının ve tüccarının bu eseri almasını önerir (28.03.1946). Ankara Gazetesi'nde "Başkentin Kılavuzu" başlıklı makalede, Ankara bölümüne dikkat çekilerek çalışma takdirle karşılanmıştır (30.03.1946). Aydın Gazetesi'nde de "Türkiye Kılavuzu" başlıklı yazıyla eserin önemi üzerine uzun uzun durulmuş; "Gezmek görmek muhak-

kak ki okumak yazmak kadar faydalı bir iştir. Evvelce seyahatin zevki meşakındadır (meşak-kat: sıkıntı) diyorlardı, bugün gezinin sırrı kılavuzdadır, diyorlar” cümlesiyle esere dikkat çekilmektedir (30.06.1946). Esere zamanın önemli yazarlarının ilgisini köşelerindeki övücü yazılardan takip mümkündür. Akşam Gazetesi’nde Vanu (31.03.1946), Sonposta’da İsmet Hulusi İmset (31.03.1946), Burhan Cahit (03.04.1946), Mithat Cemal Kuntay (03.03.1946), Pazar Gazetesi’nde Aygün (01.04.1946), Cumhuriyet’te Abidin Daver (2.04.1946), Yeniçağ Mecmuası’nda Orhan Seyfi Orhon (06.04.1946), Türk Yolu Gazetesi’nde Cevdet Baykal (12.04.1946), Ülkü Dergisi’nde Ali Gündüz (16.04.1946) bu eserin önemi üzerine çok takdir edici yazılar kaleme almışlardır. Ancak Vakit Gazetesi’nde Hakkı Süha Gezgin’in kitaba ve hazırlayıcısına övgüsü çok dikkat çekicidir. Gezgin, daha önce hiç bilmediği, tanımadığı bu garip işadaminin çalışmasını “Gayret Himalayası” olarak niteler (30.04.1946).

Her kesimden olumlu, övgü ve takdir dolu desteğe rağmen Türkiye Kılavuzu’nun birinci cildi halkta ilgi görmez. Hüseyin Orak için maddi sıkıntılar bu aşamadan sonra aşılmaz olur. İşyerleri, fabrikaları, evi ipoteklidir. Kitaptan dolayı büyük bir borç yükü altına girmiştir. Resmi kurumlar satın alınması için genelgeler yayınlamalarına rağmen kendileri tahsisatları olmadığı gerekçesiyle kitaptan doğrudan alıma gitmemişler; 1750 kuruşluk fiyat da o günün şartlarında halk tarafından çok bulunmuştur.

İşe bir vatan borcu olarak başlayan, ciddi bir sosyal sorumluluk anlayışı içinde hareket eden, karşılığında büyük bir esen oluşturan Hüseyin Orak, borçlarının altından kalkamaz hale gelir. Kamuoyunun bu derin ilgisizliğine karşı tepkisini elindeki tüm kitapları ve yayınlanacak ciltlerin dokümanlarını, taslaklarını sahibi olduğu Ankara Dikmen Keklikpınarı’ndaki kireç ocaklarında yakarak gösterir (Ayşe Sahavet Özbay’la yüz yüze görüşme notları: 24.06.2011, Ankara). Evini satar, işyerlerini satar, tasfiye eder, kadim dostlarının da kısmi yardımlarıyla hayatını sürdürmeye uğraşır. Ancak iş hayatından kaynaklanan sorunları ailevi durumuna da etki eder. Eşinden ayrılır, sonraki yıllarda yeniden ticari

hayatını canlandırmaya uğraşır, çok başarılı olmaz. Hayata asker olarak başlamış olmak, değişik dönemlerde askeri vazifeler ifa etmek ilerleyen yaşında işe yarar, kendisine Milli Savunma Bakanlığı’nca bir miktar gazi emekli-malul aylığı bağlanır. Büyüyüp iş gücü sahibi olan çocuklarının da katkılarıyla yaşamını sürdürür ve 1968 yılında vefat ettiği askeri törenle, Ankara Cebeci Askeri Şehitliği’nde toprağa verilir (Ayşe Sahavet Özbay’la yüz yüze görüşme notları: 24.06.2011, Ankara).

TÜRKİYE KILAVUZU İÇİNDE BURDUR İLİ

Türkiye Kılavuzu’nun 695. sayfasından 720. sayfasına kadar olan bölümü Burdur iline ayrılmıştır. Bölümün nasıl yazıldığı anlatıldığı kısımda, yukarıda zikredilen kaynakların dışında, ayrıca “Burdur İli Hakikat ve Harsiyatı” adlı eserden, çeşitli kitaplardan, mecmualardan, broşürlerden yararlanıldığı, ayrıca mahalline gönderilen çalışma gurubu içinde yer alan araştırmacılar tarafından istifade edildiği belirtilerek; araştırmacıların başta Vali Nuri Atay, Milletvekili Mehmet Şanlı, Hüseyin Baki Çelikbaş, Belediye Reisi Nuri Ertok, Parti Başkanı (CHP) Mustafa Altan, Eski Belediye Reisi Rıza Erdem, Halkevi Başkanı Zekai Yürüker, Eczacı Ethem Ruhi Yeşilyurt, Jandarma Kumandanı Reşat Barlas, Sayıştay Mürakıbi Mehmet Turgut ile mülakatlar yaptıkları kaydedilir (1946: 696).

Kılavuzda ülkenin diğer yörelerinden ulaşımın nasıl olacağı da anlatılmaktadır. Buna göre, Burdur’a Eskişehir ve Konya yönlerinden tren yolu ile Afyonkarahisar’dan geçerek Baladız İstasyonu üzerinden güneye ayrılan yol ile gidilebileceği; İzmir, Aydın, Denizli yönlerinden yine demiryolu ile Karakuyu’yu geçerek güneye ayrılan tren yolu ile gidilebileceği; denizyolunu kullanacakların Antalya üzerinden muntazam bir şose ile ve her türlü tekerlekli vasıta ile Burdur’a ulaşabilecekleri belirtilir.

Ülkemiz genelinde karayolu ve demiryolu ağındaki gelişmeyi, Osmanlı’dan başlayarak Cumhuriyet döneminde de devam eden modernleşme ve kalkınma hamleleri çerçevesinde sürdürülen ulaşım politikalarının bir parçası olarak görmek gerekir. Özellikle 1850’den sonra, demir-

yollarının yapılması ve bir karayolu ağının oluşturulması, ulaşım ve iletişim imkânlarını artırarak Osmanlı toplumunda yaşanmakta olan değişime yeni bir boyut ve hız katmıştır. Bu sayede yalnızca kıyı kesimlerinde değil, aynı zamanda iç bölgelerde de kentleşme oranları yükselmeye başlamıştır. Başlangıçta tarım sektöründe başlayan değişim, zamanla diğer sektörlerle de yayılmıştır (Karpaz 2006: 455).

Ulaşım imkânları açısından, toplumsal değişim sürecinde Burdur'a bakıldığında; bir kentin sosyo-kültürel bakımdan dönüşümünde ulaşım ağının önemli bir oynadığını kaydetmek gereklidir. Osmanlı İmparatorluğu, 18. ve 19. yüzyılların değişim ve dönüşümlerinden geçerken Osmanlı ekonomisi ve piyasaları esas olarak liman kentlerinden iç kesimlere doğru kollara ayrılan yol ağlarıyla Avrupa piyasalarına bağlanarak onların etkisi altına girdi (Kasaba, 1998: 16). Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı ya da Avrupa merkezli modernleşme projesine çevreselleşerek eklenmesi, Osmanlı ekonomik ve toplumsal yapısında yol açtığı değişmeye paralel olarak kentlerde de bir değişim yaratıyordu. Özellikle önemli liman kentlerinde değişen ticaret biçimi ve kentlerin değişen dış bağlantıları, şehirlerde geleneksel merkez dışında yeni bir modern merkezin doğmasına neden oluyordu. Şehir içi ilişkilerin yaya olarak kurulması terk ediliyor, bağlantıları bundan böyle araba ve tramvay gibi toplu taşıma araçları sağlıyordu. Bu da şehir nüfusundaki artışlara bağlı olarak yeni alanların iskâna açılması anlamına geliyordu (Tekeli 1998: 142-146).

Çalışmada Burdur'un coğrafi yapısı, arazi durumu, iklimi, suları, hayvancılığı, yeraltı servetleri ve madenleri, sanayi üzerinde durulmaktadır. Coğrafi durumu belirtilirken, komşu olduğu iller belirtilir ve yüzölçümü 7835 km² olarak kaydedilir (Günümüzde ilin yüzölçümü 6883 km²'dir.)

O günün idari taksimatı içinde ilin üç ilçesi bulunmaktadır: Bucak, Tefenni ve Yeşilova. Çalışmada bu üç ilçeye ilişkin de yine ayrıntılı olarak yer verilmiştir (Günümüzde Burdur ilinin ilçeleri; Ağlasun, Altınyayla, Bucak, Çavdır, Çeltikçi, Gölhisar, Karamanlı, Kemer, Tefenni ve Yeşilova'dır.)

İlin arazi durumu, iklimi, suları gölleri ve bataklıklarına da yer verilen çalışmada, "İl içinde akan çay ve derelerin bir kısmı baharda taştkları zaman civar araziye su altında bırakılır. Göl kenarlarında da sazlıklar ve bataklıklar vardır. Hemen hemen bütün göllerin etrafında mahalli havayı bozan bataklıklar bulunduğu gibi, Söğüt, Gölhisar, Pınarbaşı gölleri sazlıklarla örtülüdür. Kestel gölünün güneyinde de oldukça geniş bir bataklık vardır" (1946: 700) denilmektedir.

Ziraat ve bitki durumunun anlatıldığı bölümde, il topraklarının %42'sinin çayır, yayla ve otlaklar, %24'ünün ekilebilir topraklar, %14'ünün ormanlar, %17'sini fundalıklar ve geri kalanını da meyvelik ve gül bahçelerinin kapladığı vurgulanır. Keza dağların büyük bir kısmının ormanlarla kaplı olduğu, karaçam, katran, ardıç ve meşe ağaçlarının yoğun olduğu belirtilir. Bucak, Antalya, Yeşilova, Tefenni ormanlarının Acıpayam Orman İşletmesi tarafından idare olunduğu bilgisi verilir. Bu ormanların dışında ilin muhtelif bölgelerinde kitle bitkisinin yetiştirildiği, dere kenarlarında da kavaklıkların bulunduğu kaydedilir. Meyve ağaçlarının merkez ilçe sınırları içinde yoğunlaştığı, sırasıyla tonlarca elma, badem, ceviz, armut, kayısı, zerdali üretimi yapıldığı ifade edilir. İlçe ve köylerdeki yamaçlarda bağlar bulunduğu, il içindeki bağların ise 1270 hektarlık bir alanı kapsadığını, bağların %63'ünün merkez, %26'sının Bucak, %8'inin Tefenni, %3'ünün Yeşilova ilçelerinde olduğu ve yıllık 2000 ton civarında yaş üzüm istihali yapıldığı bilgisi aktarılır. Eklimeye elverişli topraklarda ise modern ziraat aletlerinin eksikliği nedeniyle verim alınmadığı da vurgulanır (1946: 702). Hayvancılık bahsinde ise ilin geniş otlakları dolayısıyla hayvancılığa müsait olduğu, yarım milyon kadar hayvanın %51'inin kıl keçisi, %30'unun koyun, %11'inin sığır olduğu belirtilir (1946: 702).

Yeraltı servetleri ve madenleri başlığı altında Karaburun bölgesinde Etibank tarafından işletilen linyit madeni, Çeltikçi'deki kömür yatakları, Yeşilova'daki manganez ve krom madenleri ve Akkaya deresi içindeki çamurun "petrollü" olmasından dolayı yanıcı özellik taşıdığı ve köylülerin bu çamuru mum gibi bir şekle sokup yaktkları zikredilir (1946: 702).

İlde ziraat ve hayvancılıkla uğraşıldığını, büyük bir sanayi kolunun olmadığını, ancak mahalli ihtiyacı karşılayacak küçük atölye ve imalathaneler bulunduğunu belirten eser, dokumacılıkta da ileriliğe rağmen el tezgâhlarının ötesine geçilemediğini belirtir. Dokumacılığın hükümetin teşviki ile arttığının, kurulan Dokumacılık Kooperatifi'nin üretimin artmasına katkı sağladığının, ilde üç bini aşkın dokuma tezgâhının bulunduğunu ve bunlarda sekiz bini aşkın insanın çalışarak, alaca, iç çamaşırılığı, dış çamaşırılığı, kuşak, havlu, sofrta takımı, yatak çarşafı, peş-tamal, kaput bezi, astarlık gibi üretimler yapıldığının; halıcılık sanatının Burdur'un eskiden beri kıymet verdiği bir alan olmasına rağmen harplerden dolayı durgunlaştığının, Cumhuriyet'le birlikte canlandırma girişimlerinin istenilen neticeleri henüz vermediğinin altı çizilir (1946: 703). İlde işletilen ormanlardan elde edilen kerestelerin bir kısmının hızarla biçildiği, bir kısmının da tomruk halinde başka illere sevk edildiği belirtilerek; marangozluğun ilde ileri düzeyde olduğu kaydedilir. Keza, ilde yetiştirilen kendirin diğer illere satıldığı, bir kısmının el tezgâhlarında ip, urgan, sicim yapımında kullanıldığı; hububatın da yine önemli bir kısmını diğer illere satıldığı, bir kısmının halkın ihtiyacı için ildeki su ile çalışan dört "modern un fabrikası"nda öğütüldüğü, bunların yanı sıra çok sayıda değirmenin bulunduğu zikredilir. İlde gülcülüğün ve gülyacağı üretiminin de bir hayli gelişmiş olduğu, şehir içinde birçok imalathane bulunduğu, ancak II. Dünya Savaşı esnasında alıcısı azaldığından üretimin daralma yoluna girdiği; hayvancılık sanayi üretimi olarak peynirin diğer illere de satılacak düzeyde olduğu, tabakhanelerde bir miktar kösele-nin üretildiği kaydedilir (1946: 703/704).

Burdur'un ticari hayatının o yıllarda daha çok dokumacılık, bakırcılık ve orman mahsulleri ile sınırlı olduğu; hububat ve kuru meyve çeşitlerinin de yine ticari bakımdan önem taşıdığı görülmektedir. Üretimlerin önemli bir kısmı yakın illere pazarlanmaktadır. Ülke dışı ticaret Antalya ve İzmir limanları üzerinden gerçekleşmektedir, daha çok yurtdışına kitle ihraç etmektedir. Dokuma, bakır ve mobilya ürünleri yurt içinde rağbet gören mamuller olarak belirginleşmiştir (1946: 704). Şehirde faaliyet gösteren önemli tüc-

car, esnaf ve zanaatkârlara da değinilmektedir. İpek ve yerli dokuma işleri ile uğraşanlar: Hasan Özsarı, Hasan Vergili, Bakkaliye: Hüsnü Kaymakoğlu, Hüseyin Devocioğlu, İsmail ve Mehmet Gökali, Kösele ve kundura işleri: Mehmet Aşçı gibi... (1946: 710-711).

1945 Burdur'unda 314 km uzunluğunda karayolu bulunmaktadır, bunun %49'u iyi şosedir, geni kalanı ise bozuk ve tesviyeli şose veya ham yoldur. İl içinden geçen demiryolu uzunluğu ise 15 km kadardır. İl merkezi 24 km uzaklıktaki Baladız istasyonu üzerinden genel demiryolu ağına bağlıdır. Baladız üzerinden 53 km'lik demiryolu ile Isparta'ya bağlanabilmektedir, yine Karakuyu üzerinden 170 km'lik bir ağ ile Afyon'a ve Dinar üzerinden 206 km'lik bir yol ile Denizli'ye bağlanabilmektedir. Burdur'un denize en yakın vaziyeti 126 km'lik şose ile ulaşılan Antalya üzerindedir. Kütahya, Afyonkarahisar ve Isparta'nın denize ulaşımı da yine Burdur üzerinden olmaktadır. Burdur Isparta arası 47 km olmakla birlikte o zamanın şartlarında aradaki Yayla Dağı geçit vermediğinden yol hep Baladız üzerinden geçmiştir (1946: 705) (Günümüzde ise Yayla Dağı bağlantısı kurulmuş ve iki şehir arasındaki mesafe 25 km'ye düşmüştür). İl merkezini diğer il ve ilçelere bağlayan yollarda kamyon, otobüs, otomobil, hayvanlı arabalar işlemektedir. İlçelere daima taksi, otomobil bulma imkânı vardır (1946: 705). Yük taşımak için yalnızca dört tekerlekli at arabası, binek vasıtası olarak fayton kullanılmaktadır, göldeki vasıta ise kayıktır (1946: 711).

Nüfusu ve idari bölümlenmeye ilişkin bilgiler de şu şekildedir: 1940 yılı sayımına göre 57.065 erkek, 62.433 kadın olmak üzere toplam 119.498 nüfusu vardır. Merkez ilçe ile birlikte dört ilçesi, 7 bucağı ve 202 köyü bulunmaktadır (1946: 705).

Çalışmada, Burdur'un tarihi ve coğrafi mevkii üzerinde de durulmakta, eski eserleri sıralanmaktadır.

Eserde, Burdur'da konaklama imkânları da ele alınmıştır. Beş otel bulunduğu ve bunların Gazi Caddesi üzerinde ve civarında yer aldığı belirtilmektedir: İzmir Oteli, Burdur Oteli, Ankara Palas, Antalya Oteli, Yeni Otel. Bunların dışında üç tane yataklı han bulunmaktadır. Yine han haline getirilmiş köylülerin uğradığı evler bulunmakta-

dır. Şehrin iyi lokantaları olarak Narin, İmren ve Lezzet lokantaları zikredilmektedir. Çok sayıda berber bulunduğu aktarılmaktadır. Oturulacak nitelikte yer olarak Şehir Kulübü birkaç gazino, kıraathane ve dört kahvehane olduğu bilgisi aktarılmaktadır. Şehirde Çarşı civarında Yenihamam, Baltaoğlu (Şen Hamam), Yenice Mahallesi Hamamı, Tabak Hamamı, Koca Balaban Hamamı gibi hamamların bulunduğu, yazın ise Burdur gölü plajının halka açık olduğu ifade edilmektedir (1946: 711-712). Mesire ve eğlence yerleri arasında şehrin güneyindeki Çümbüşlü Pınar mesire alanı olarak zikredilirken, Kaya Pınarı, Kurna Pınarı, Kıravgöz Pınarı, Büğdüz Pınarı gibi yerler de halkın rağbet ettiği yerler arasında anılmaktadır (1946: 716).

Şehrin kültürel ve sosyal durumu ile ilgili bilgilerin de yer aldığı çalışmada, bir ortaokul, bir erkek sanat okulu, bir akşam kız sanat okulu ve 20'si bucak ve köylerinde, beşi şehirde olmak üzere 25 ilkokul bulunduğu, Hacılar ve Askeriye köylerinde yatılı okulların var olduğu bilgisi aktarılmaktadır. Şehirde biri Halkevi'ne, diğeri Vakıflar'a ait iki kütüphane ve buralarda 8 bin kitabın yer aldığı, ayrıca üç kitapçının olduğu, Yeşil Burdur adlı yerel bir günlük gazetenin çıktığı, tamamlanmamış bir spor alanı, güreş, gençlik ve avcılar kulüplerinin bulunduğu bilgileri verilmektedir. Bunlara ilaveten ilde, Kızılay, Çocuk Esirgeme, Hava ve Milli İktisat ve Tasarruf kurumları da bulunmaktadır (1946: 712).

Türkiye Kılavuzu adlı çalışmanın en önemli yönlerinden biri de illerin folkloruna dair bilgiler aktarmasıdır. Folklor kısmı ülkenin önde gelen araştırmacılarından Ferruh Aksunar tarafından hazırlanmıştır. Bu bakımdan da ayrıca değer taşımaktadır. Burdur kısmı folklor bilgileri yönüyle de değerlidir. Burdur'un mahalli adetleri, raksları, düğün, nişan törenleri ile ilgili bilgiler verilir. Yine dernek günü denilen pazar günü bağa bahçeye pikniğe gitme adeti anlatılır. Yine bir Burdur türküsü aktarılır güftesi ve bestesiyle: *İndim çeşme akıyor/Yar yüzüme bakmıyor/ Hep çiçekler açılmış/ Yarım gibi kokmuyor// Karanfilim sarıkarım/ Açılmaya korkarım/ Yar kapıdan girince/ Ölü olsam kalkarım// Çekmecemin kilidi/Üstünü güller bürüdü/ Sen orada ben burada/ Olan ömrüm çürüdü//*

Ak gülüm uyanmıyor/ Kokuyor boyanmıyor/ Yar aklıma gelince/ Yüreğim dayanmıyor.

Şehrin yetiştirdiği önemli şahsiyetlere de değinilir. Hukuk profesörü Mustafa Şeref Özkan, din alimi Necip Efendi gibi. Keza TBMM'de yer alan Burdur milletvekilleri zikredilir: Mehmet Şanlı, Şekip Engineri, Ahmet Ruhi Yeşilyurt (1946: 713-714).

İlin sağlık şartları ile ilgili de bilgilere yer verilmekte; bulaşıcı hastalıkların az olduğu, sıtmaya ise daha ziyade köylerde rastlandığı belirtilmektedir. İldeki eczaneler ve doktor, ebe, hemşire ve sağlık kuruluşları da yine anlatılmaktadır (1946: 714).

Şehirde iyi içme suyu olmadığı, sulara kireç oranını yüksek olduğu, bunun için 17 km mesafedeki Büğdüz Yaylası'ndan su getirme projelerinin tamamlandığı, halihazırda Mandirna suyunun tenekelerle satıldığı bilgileri verilmekte; Çerçin, Kükürtlü su, Gökpınar suyu gibi şifalı suların bahsedilmektedir (1946: 715).

Şehrin mevcut elektrik tesisatının ihtiyacın ancak bir kısmını karşıladığı, elektrikten faydalanılamayan yerlerde petrol kullanıldığı vurgulanmaktadır. Şehrin sadece merkezi ile ilçeleri, bucakları ve bazı köyleri arasında telefon irtibatı olduğu bilgisi de önemlidir.

Çalışmanın il merkezine ilişkin sistematizasyonu takip ederek ilçelere de kısa kısa değinilmiştir. Yukarıda da zikredildiği üzere, zamanın idari yapılanması içinde ilin üç ilçesi bulunmaktadır ve bu ilçelerin nüfusu, coğrafi konumu, ekonomik, sosyal, kültürel, ticari hayatı, önde gelen tüccarları ile ilgili bilgiler aktarılmıştır (1946: 717-720 (1946: 713-714)).

Yukarıda Burdur'a dair aktarılan bilgiler, hiçbir uygarlıkta kent yaşamının, ticaret ve sanayiden bağımsız olarak gelişemediği tezini bir kez daha teyit etmektedir. Ne Antik Çağ'da ne de modern zamanlarda bu kuralın dışında kalan bir örnek bulunmadığını ileri süren Pirenne'ye göre, *"Bu evrensellik, zorunlulukla açıklanmaktadır. Gerçekten, bir kent grubu, ancak yiyecek maddelerini dışarıdan getirterek yaşayabilir. Ancak, bu dış alımın, buna denk düşen ya da bununla eşdeğerdeki mamul ürünlerin dışıyatımıyla dengelenmesi zorunludur.* Böylece,

kentle çevresindeki kırsal bölge arasında sıkı bir karşılıklı hizmet ilişkisi kurulur. Bu karşılıklı bağımlılığın sürdürülebilmesi için ticaret ve sanayi vazgeçilmez öğelerdir; sürekli bir alışveriş sağlamak için birincisi, değişim amacıyla mal sağlamak için de ikincisi olmasaydı, kent yok olup giderdi (1994: 103-104)."

Hiç kuşkusuz, bütün dünyada şehirler, içinde yer aldıkları toplumların özelliklerini yansıtır. Başka deyişle, toplumsal sistemi oluşturan diğer öğelerle ve bizzat toplumsal bütünü kendisiyle ilişki ve etkileşim içinde olan şehirlerin, tamamen kedilerine özgü karakteristikler göstermeleri beklenemez. Bu bağlamda Burdur'a bakıldığında; yurt içi ve yurt dışı ticarete sunduğu ürünlerin türleri, bunların üretim ve imalat süreçleri bakımında ne tümüyle modern öncesi veya geleneksel toplum yapısına ne de modern toplum yapısına has bir görünümde olmadığı görülür.

Geleneksel toplumlarda şehirler, genel olarak pazar ve mübadele merkezleridir. Küçük zanaat ve esnaf işletmeleri ağırlıklı bir yere sahiptir. İmalat sürecinde başta insan gücü olmak üzere kas gücünün sağladığı enerji başat bir konumdadır. Ekonomik hayatta işbölümü ve uzmanlaşma sınırlıdır. Sosyal hareketlilik ve sosyal tabakalaşma bakımından da benzer bir manzara söz konusudur. Modern sanayi toplumlarında ise şehirler hem sanayi ve ticaret merkezi özelliğine, hem de idari ve mali birçok işleve sahiptir. Buhar, motor ve elektrik enerjisi gibi organik temelli olmayan enerji kaynakları tarım ve sanayi üretim sürecinde; ulaşım ve haberleşmenin sağlanmasında çok önemli bir yere sahiptir. Toplumsal farklılaşma, tabakalaşma, işbölümü ve uzmanlaşma daha ileri bir aşamadadır (Kıray 1982: 265-266). Burdur'un, 1940'lı yıllarda nispeten kendi içinde farklılaşmış ve ihtisaslaşmış iş düzeni ve ekonomik yaşamıyla, özellikle tarımsal ürünlere ve doğal zenginliklere dayalı ticaret hayatıyla modernleşme sürecini yaşamakta olan bir geçiş toplumunun temel karakteristiklerini göstermekte olduğu söylenebilir.

Kentleşme oranı ve kent-kır ayrımı bakımından şüphesiz nüfus faktörü önemli bir değişkendir. Nüfus, sadece toplumun devamını mümkün kılan bir biyolojik öge olarak değil; aynı zaman-

da iş-güç biçimlerini, dünya görüşünü, yaşam biçimini, dayanışma ve örgütlenme tarzını etkileyen bir faktördür. Burdur'un 1940'lı yıllarındaki nüfusu kentleşme açısından değerlendirildiğinde; nüfusun tarım, sanayi ve hizmet sektörleri arasındaki dağılımıyla; kent nüfusunu oluşturan bireylerin tutum ve davranışlarındaki değişikliklerle nispeten giderek gelişen bir şehir manzarası sunduğu sonucuna ulaşılabilir.

SONUÇ

Çalışma bize 1946 yılının Burdur'una ilişkin ilginç ve önemli bilgiler aktarmaktadır. Kuşkusuz ki şehir tarihi bakımından pek çok alanda mukayeseli çalışmalar üretmek için burada yer alan veriler dikkate alınacak bir kaynaktır. Ne yazık ki yayımlandığı yıllarda ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel şartlar bu zor ve zahmetli bir çalışmanın ürünü olan eserin yeterince anlaşılmasını ve değerlendirilmesini engellemiş; öyle ki, çok talihsiz gelişmeler mütешеbbisinin iflasına yol açmıştır.

Türkiye Kılavuzu'nun elimizde 14 ili kapsayan yayınlanmış birinci cildi kalmıştır. Bu illerden biri olmakla, değerli olduğunu düşündüğümüz Burdur'a ait bilgilerin bazılarını bugünkü verilerle mukayese ettiğimiz zaman, aslında yakın zaman olarak ele alacağımız bir sürecin şehre etkilerini görebilmemize imkân sağlamaktadır.

Sözgelimi o yılların 120 binlik nüfusuna mukabil, 2011 yılı Adrese Dayalı Kayıt Sistemi verilerine (TÜİK) göre şehirde 152.408, köylerde 98.119 olmak üzere ilde 250.527 nüfusa sahiptir. Nüfus büyüklüğü bakımından Türkiye'nin 65. ilidir (<http://www.burdur.gov.tr/nufus.asp>).

Şehir, içinde yaşayan insanlar için geçmişte bile sınırlı bir eğlence ve mesire imkânı sunarken, bugün önemli doğa ve kültür turizm varlıklarına rağmen fazla değişmemiştir. Tarımsal üretimde yine Türkiye'nin önemli illerinden biridir.

Burdur, Türkiye genelinde sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından 28. sıradadır (DPT verilerine göre), ekonomisinin lokomotif sektörlerini tarım-hayvancılık, buna bağlı et-süt ve tarımsal ürünlere bağlı gıda sanayi oluşturmaktadır.

Tarım ve Hayvancılık	: % 41
Sanayi	: % 18
Ticaret	: % 12
Turizm-Hizmet	: % 10
Orman	: % 9
Maden	: % 8
Teknoloji	: % 1
Diğer	: % 1

İlde Sanayi Siciline kayıtlı 358 sanayi tesisi bulunmakta ve yaklaşık 9.500 kişi istihdam edilmektedir. En önemli ihracat sektörü mermerciliktir. Bu sektörde faaliyet gösteren firma sayısı 90 olup, 60 mermer ocağı bulunmaktadır. Yıllık 4.000.000 m² mermer üretimi yapılmaktadır. Bu sektörde doğrudan toplam istihdam 4.000 kişidir. İhracat başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Avrupa, Orta Doğu, Körfez ülkeleri, Türk Cumhuriyetleri, Rusya, Hindistan ve Çin'dir. Sanayi Tesislerinin Sektörlere Göre Dağılımı; Maden, tarım ve toprağa dayalı sanayi: 177, Gıda ve Yem Sanayi: 69, Makine, metal, madeni eşya sanayi: 50, Orman Ürünleri: 30, Tekstil: 4, Mobilya: 3, Diğer: 25 (<http://www.burdur.gov.tr/ekonomi.asp>).

Burdur'da eğitim alanında muazzam bir başarı yakalanmıştır. İlde 12 bağımsız anaokulu, 149 ilköğretim okulu (Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi dahil), 18 genel lise, altı Anadolu Lisesi, üç Anadolu Öğretmen Lisesi, iki Fen Lisesi, bir Sosyal Bilimler Lisesi, dört Sağlık Meslek Lisesi, üç Ticaret Meslek Lisesi, üç İmam Hatip Lisesi, iki Endüstri Meslek Lisesi, iki Kız Meslek Lisesi, bir Ziraat Meslek Lisesi, iki METEM, iki MESEM, bir Bilim Sanat Merkezi, bir Rehberlik Araştırma Merkezi, bir Turizm Eğitim Merkezi, 11 Halk Eğitim Merkezi, sekiz Öğretmenevi ve 10 ilçe Milli Eğitim Müdürlüğü olmak üzere toplam 206 okul ve 36 kurum olmak üzere toplam 242 okul ve kurumu, 2890 öğretmeni, 44.234 öğrencisi bulunmaktadır.

Şehre ulaşım ve şehirden ilçelerine ve ülkenin diğer bölgelerine ulaşım günümüzde havayolu, karayolu ile kesintisizdir. Burdur; İstanbul-Antalya ve Ankara-Antalya karayolu üzerindedir. Marmara, Ege ve İç Anadolu Bölgesi'nden

Antalya'ya giden bütün araçlar ilden geçmektedir. Hava ulaşımı 25 km. uzaklıkta bulunan Isparta Süleyman Demirel Hava Limanı'ndan gerçekleştirilmektedir. Ayrıca 130 km. uzaklıkta bulunan Antalya Hava Limanı ile de havayolu ulaşımı yapılmaktadır.

Sonuç olarak, 1940'lı yıllarda Burdur'un giderek modernleşen bir kent görünümünü sunmakla birlikte, geleneksel topluma ilişkin bazı karakteristikleri de bünyesinde sürdürmekte olduğu söylenebilir. Karayolu, demiryolu ve Antalya üzerinden deniz yoluyla gerçekleştirilen ulaşımın ağırlıklı olarak motorlu araçlarla ve organik temelli olmayan enerji kaynaklarının kullanımıyla sürdürülmesini, imalat sürecinde makineye dayalı yeni teknolojilerin kullanılmasını, şehir aydınlatılmasında elektrik enerjisinden yararlanılmasını, dış dünya ile ticari ilişkiler kurulan ve endüstriyel mal üretimiyle iştigal eden bir müteşebbis grubuna ve zihniyetine sahip olmasını, eğitim-kültür kurumlarıyla ve iletişim imkânlarıyla birlikte giderek modernleşmekte olan bir kentin göstergeleri olarak değerlendirebiliriz.

Türkiye Kılavuzu adlı bu çalışmanın araştırmacılar için iyi bir veri kaynağı olarak bütünüyle yeniden ihyası kuşkusuz ki çok yararlı olacaktır, ancak en azından Burdur açısından üniversite, belediye veya valilik tarafından ilgili bölümüyle değerlendirilmesi şehir tarihi için önem arz edecektir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Ahmad, F. (1999). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. (Çev. İskender Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ankara Ticaret Odası (ATO) (1936). *363 No.lu Hüseyin Orak'a Ait Evrak ve Oda Kayıt Dosyası*. Ankara.
- Bauman, Z. (1996). *Yasa Koyucular ve Yorumcular*. (Çev. Kemal Atakay), İstanbul: Metis Yayınları.
- Belge, M. (2011). *Militarist Modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2000). *Kapitalizm Kalkınma Postmodernizm ve İletişim*. Ankara: Erk Yayınları.
- Ergüder, Ü., Yılmaz, E. ve Kalaycıoğlu, E. (1991). *Türk Toplumunun Değerleri*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

- Georgeon, F. (2006). *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)*. İstanbul, YKY.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev. Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karpat, K. (2002). *Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*. (Çev. Akile Z. Durukan-Kaan Durukan), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Karpat, K. (2006). *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*. (Çev. Dilek Özdemir), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Karaveli, O. (2006). *Görgü Tanığı-Bir Gazeteci'nin Sıradışı Anıları*. İstanbul: Pergamon Yayınları.
- Kasaba, R. (1998). *Eski ile Yeni Arasında Kemalizm ve Modernizm, Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba* (Der.), (ss. 12-29) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kıray, M. (1982). *Toplumbilim Yazıları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Orak, H. (1946). *Türkiye Kılavuzu*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Pirenne, H. (1994). *Ortaçağ Kentleri*. (Çev. Şadan Karadeniz), İstanbul.
- Şengül, T. (2012). *Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminin Dönemlenmesi. 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim, Faruk Alpkaya ve Bülent Duru* (Der.), (ss. 353-403), Ankara: Phoenix Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). *Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması. Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba* (Der.), (ss. 136-153), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türkiye Kılavuzu Hakkında Broşür 1* (1946). Ankara.
- Ünsal, A. (1998). *Yurttaşlık Zor Zanaat. 75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru içinde*, (ss. 1-36) İstanbul: Tarih Vakfı-Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yüksel, M. (2004). *Modernite Postmodernite ve Hukuk*. Ankara, Siyasal Kitabevi Yayını.
- Gazete taramaları:**
- Aygün; Pazar Gazetesi, (01.04.1946),
- "Başkentin Kılavuzu" Ankara Gazetesi, (30.03.1946).
- Baykal, Cevdet; Türk Yolu Gazetesi, (12.04.1946).
- Cahit, Burhan; Sonposta (03.04.1946).
- "Çok Faydalı Bir Eser" Ulus Gazetesi, (20.03.1946).
- Daver, Abidin; Cumhuriyet, (2.04.1946).
- Evinç, Vehbi; "Mühim Bir Eser" Türk Dili Gazetesi, (28.03.1946).
- Gezgin, Hakkı Süha; Vakit Gazetesi, (30.04.1946).
- Gündüz, Ali; Ülkü Dergisi, (16.04.1946).
- İmset, İsmet Hulusi; Sonposta, (31.03.1946).
- Kuntay, Mithat Cemal; Sonposta, (03.03.1946).
- Nurettin, Vala; (Va-Nu) Akşam Gazetesi (31.03.1946).
- Orhon, Orhan Seyfi; Yeniçağ Mecmuası (06.04.1946).
- "Türkiye Kılavuzu" Aydın Gazetesi (30.06.1946).
- Yüzüncü, Reşad Feyzi, Son Telgraf Gazetesi, (27.03.1946).
- İnternet Erişimleri:**
- <http://www.iletisim.com.tr/ki%C5%9Fi/mustafa-nihat-%C3%B6z%C3%B6n-565.aspx>, Erişim tarihi: 25 Şubat 2012.
- <http://www.turkuler.com/tgv/ferruh.asp>, Erişim tarihi: 25 Şubat 2012.
- <http://www.kenthaber.com/ic-anadolu/eskisehir/Kimdir/iz-birakan/yavuz-abadan>, Erişim tarihi: 25 Şubat 2012.
- <http://zehirlenme.blogspot.com/2010/10/balneoloji-ve-balneoterapi-nedir.html>, Erişim tarihi: 24 Şubat 2012.
- <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?kim=hasanaliyucel>, Erişim tarihi: 24 Şubat 2012.
- <http://www.burdurkultur.gov.tr/belge/1-55256/genel-bilgiler.html>, Erişim tarihi:10 Mayıs 2012.
- <http://www.burdur.gov.tr/ulasim.asp>, Erişim tarihi: 11 Mayıs 2012.
- Yüz Yüze Görüşmeler:**
- Ayşe Sahavet Özbay (Hüseyin Orak'ın kızı) Görüşme günü ve yeri: 24 Haziran 2011, Ankara.
- Orhan Karaveli (Gazeteci -Yazar) Görüşme günü ve yeri: 14 Haziran 2011, İstanbul.

Prof. Dr. Zakir AVŞAR

1967 doğumludur. İletişim ve kamu yönetimi alanlarında lisans ve yüksek lisans öğrenimleri gören Avşar, iletişim alanında doktora, doçent ve profesör oldu. Memuriyete Başbakanlıkta başladı ve değişik birimlerde görev yaptı. Bir süre TBMM'de Başkanlık Müşaviri olarak çalışan Avşar, sırasıyla Başbakanlık Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Başbakanlık Müşavirliği, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Genel Müdürlüğü ve Reklam Kurulu Başkanlığı görevlerinde de bulundu. 2000-2005 yılları arasında RTÜK Üyesi ve RTÜK Başkanvekili olarak çalıştı. 2005-2010 yılları arasında Başbakanlık Müşaviri olarak görev yaptı. Akademik ve mesleki çalışma alanlarıyla ilgili yurt içi ve yurtdışında yayınlanan makaleleri ve kitapları bulunan Prof. Dr. Avşar, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi dekanı olarak görev yaptı, halen aynı yerde öğretim üyesidir.